

Коносамент и товарителница, издавани при превоз на товари, съгласно изискванията на Кодекса на търговското корабоплаване

Анна Николова

Общата нормативна уредба на договора за превоз се съдържа в чл.367исл. от Търговския закон. Отделните видове договори за превоз са предмет на уредба на специалното търговско законодателство²⁴⁷. Въз основа на различни критерии може да бъде направена класификация на видовете договори за превоз. С оглед на предмета, който могат да имат, договорите биват за превоз на пътници, на багаж и на товари. Превозите могат да се извършват с различни превозни средства: кораби, въздухоплавателни средства, средства за железопътен и шосеен превоз, които се предвиждат съответно по вода, по въздуха, по автомобилни и железопътните пътища. С оглед на този критерий превозите биват автомобилни, железопътни, въздушни и водни²⁴⁸.

По правило при договорите, регламентирани в Глава VI Договор за превоз на товари на Кодекса на търговското корабоплаване, товарът трябва да се предаде на легитимирания получател по коносамента в пристанището по местоназначението. Най-често превозите се извършват по коносамент. Същностната характеристика на коносамента е качеството му на ценна книга, но същевременно той е и превозен документ с важно доказателствено значение. Освен коносамент, в КТК е предвидена възможността за издаване на товарителница, което налага да се направи разграничение между коносамента и товарителницата. Целта на настоящия доклад е да се посочат различията между двата вида превозни документа – коносамент и товарителница, издавани при превозите по море и по река (вътрешни водни пътища).

Коносамент

За разлика от търговските ценни книги, при които не са предвидени ограничения и на практика могат да бъдат издавани от всяко физическо или юридическо лице това, което е характерно за коносамента е, че той като документ не може да се издава от, кое и да е лице, а неговият издател трябва да притежава качеството на превозвач. Този извод следва от разпоредбата на чл. 108, ал. 1КТК. Разпоредбата на чл. 108, ал. 1КТК трябва да се тълкува във връзка с чл.110, т.13КТК, където е регламентирано изискването коносаментът да бъде подписан от превозвача, капитана на кораба или друг представител на превозвача. За да може да изпълнява определените му съгласно КТК функции, коносаментът трябва да има минимално необходимо съдържание. Какво следва да е то, се определя от разпоредбата на чл.110 от т.1 до т.13КТК.

Във френската правна литература се посочва, че коносаментът изпълнява три функции: е преди всичко разписка от борда на кораба за стоките, които са получени

²⁴⁷ Кодекс на търговското корабоплаване, Закон за автомобилните превози, Закон за железопътния транспорт, Закон за гражданското въздухоплаване.

²⁴⁸ По мое мнение не следва да бъде подкрепено мнението, че превозите по море и по река са отделен вид превози. Така Владимирова, И. Транспортно право. С., 2001, с.30. С изменението на Кодекса на търговското корабоплаване (ДВ, бр. 113 от 2002) не просто се промени заглавието на кодекса от Кодекс на търговското мореплаване в Кодекс на търговското корабоплаване, но и се създаде единна правна уредба на морския и речния транспорт, обстоятелство, което изрично се посочва в Мотивите към проекта на Закон за изменение и допълнение на Кодекса на търговското мореплаване. Този извод в най-пълна степен съответства на уредбата на договора за превоз на товари в КТК, тъй като в разпоредбите на кодекса не се прави разграничения между морски и речни превози, визират се общо превозите на товари. Определящо за приложението на нормите на КТК е превозът да се извършва с кораб.

от превозвача, както и че той доказва договора и че е основание сам по себе си (представлява стоката по начин, че притежаването му е равнозначно на владението на стоката, със всички последици, които има)²⁴⁹.

В руската правна литература се посочва, че коносаментът изпълнява три функции:

- разписка на превозвача за получения от товародателя товар;
- товароразпоредителен документ по отношение на посочения в него товар;
- доказателство за наличието и съдържанието на договор за морски превоз на товари²⁵⁰.

В българската доктрина са застъпени различни становища относно функциите на коносамента.

Според едно от тях, той изпълнява три функции: коносамент – разписка, коносамент – договор, и на ценна книга²⁵¹.

Според друго мнение, коносаментът има следните функции:

- дава право на получателя да получи стоката в местоназначението от превозвача (легитимационна функция);
- е доказателство в какво състояние е стоката, приета за превоз (доказателствена функция);
- представлява стоката и представянето му е равносилно на предаване и прехвърляне на стоката (функция стокова ценна книга)²⁵².

В друг основополагащ труд се разкрива, че коносаментът проявява комплекс от функции: доказателствена, информационна, легитимационна, на ценна книга²⁵³.

Безспорният извод е, че на коносамента се признава качеството на ценна книга и че той има доказателствено значение. Именно с оглед на функциите, които коносаментът изпълнява, е необходимо да се направи отграничение от товарителницата.

Товарителница

Възможността за нейното издаване е предвидена при крайбрежните (каботажни) превози (чл.113 КТК). Будапещенска конвенция относно договора за превоз на товари по вътрешните водни пътища (СМНИ) в чл. 1, т.6 признава на товарителницата качеството на транспортен документ²⁵⁴. Следователно при превози по вътрешните водни пътища издаването на товарителница е допустимо и не се ограничава само до каботажните превози.

В кодекса липсват изисквания относно реквизитите на товарителницата. Непълнотата в КТК не може да се запълни от субсидиарното прилагане на ТЗ, в който също е уредена възможността за издаване на товарителница, без същевременно да се конкретизират какви са изискванията към нейното съдържание. В старата ни търговскоправна доктрина товарителницата се характеризира като писмен документ с определено от ТЗ съдържание, издаван от изпращача и съдържащ условията на превозния договор, който има доказателствено значение²⁵⁵.

²⁴⁹ Родьер, Р. Морско право. С., 2008 с. 105-107.

²⁵⁰ Така Ермолаев, В., О. Сиваков Морское право. Москва 2003, с. 91. Гуцуляк, В., Ростов на Дону с. 321, също посочва, че коносаментът има три функции- разписка, доказателство за наличието и съдържанието на договора за превоз и ценна книга.

²⁵¹ Сираков, Я. Морско право. С., 1968, с. 188-190.

²⁵² Сталев, С. Морско търговско право. С., 1991 с. 93 и 94.

²⁵³ Топалова, Л. Коносаментът при договорите за морски превоз. С., 1973, с. 143 и сл. Авторът посочва, че коносаментът има следните доказателствени функции: за сключването и съдържанието на договора за превоз; за приемането на товара за превоз и за натоварването му; за данните относно товара. Посочва се още легитимационната функция на коносамента с. 173 и неговото действие като ценна книга с.177.

²⁵⁴ Конвенцията е ратифицирана със закон, прието от 40-то Народно събрание на 8 февруари 2006 г. – ДВ, Бр.16 от 2006 г. в сила за Република България от 1 август 2006 г.

²⁵⁵ Така Кацаров, К. Систематичен курс по българско търговско право. С., 1990, с. 458.

В по-новите изследвания се посочва, че товарителницата няма същите функции като коносамента, но е напълно достатъчна за изискванията на един крайбрежен превоз на товари²⁵⁶. От чл.113, ал.3 КТК, може да се направи единствено изводът, че тя се издава от превозвача на изпращача. Друго заключение до което си стига е, че товарителницата се издава вместо коносамент. Като алтернативен на коносамента документ, съставянето на товарителницата предполага натоварването на товара на борда на кораба.

Товарителницата като превозен документ се издава не само при превози по вода, тя традиционно се използва при другите видове превози – железопътен, автомобилен, въздушен. По отношение на товарителницата в литературата се посочва, че служи като доказателство за сключен договор и няма качество на ценна книга²⁵⁷. Качеството на един документ на ценна книга се обявява от закона. При липсата на изричен законов текст следва, че товарителницата няма качеството на ценна книга²⁵⁸. Тя се ползва с доказателствено значение относно натоварването на борда на кораба на описания в нея товар, както и относно неговия вид, количеството, качеството и състоянието. За да може да изпълнява тези функции е необходимо товарителницата да бъде изготвена в писмена форма и да съдържа данни за товара – вид, количество, състояние. За разлика от морските превози, товарителницата при речните превози намира широко приложение по силата на Братиславските съглашения²⁵⁹. Липсата на изискване относно формата и съдържанието на товарителницата с оглед на специфичните изисквания, които се поставят към отделните видове договори за превоз, прави невъзможно празнината да бъде запълнена чрез прилагане по аналогия на нормите, които регламентират издаването на товарителница при другите видове договори за превоз. По мое мнение *de lege ferenda* в КТК би трябвало да се добави разпоредба, в която да се посочва какво е минимално необходимото съдържание на товарителницата, както и изискването тя да се издава в писмена форма, а също и кой може да бъде неин издател.

Ордер за натоварване

Коносаментът и товарителницата трябва да се отграничават от ордера за натоварване, който е едностранен документ. Издател на ордера е изпращачът. Ордерът се изисква да бъде подписан, от което следва, че се издава в писмена форма и трябва да съдържа данни за вида, естеството на товарите, количеството и състоянието им. Ордерът за натоварване може да бъде доказателство за сключен договор за превоз на товари съгласно чл.103 КТК. Такова доказателство може да бъде коносаментът и товарителницата.

Щурмански разписки

Щурманските разписки се издават от превозвача. Те се издават съобразно приетите на кораба партиди от товара и съдържат информация относно вид, количест-

²⁵⁶ Така Коментар на кодекса на търговското мореплаване. С., 1982, с. 185.

²⁵⁷ Владимирив, И. Транспортно право. С., 2001 посочва, че това е така за товарителницата при договор за железопътен превоз на товари, с.111, при договор за въздушен превоз на товари, с.173. Герджиков, О. Търговски сделки. С., 2008, с. 162 също посочва, че товарителницата е доказателство до доказване на противното за сключване на договор и че тя не може да циркулира в оборота и затова няма качество на ценна книга.

²⁵⁸ По мое мнение след като товарителницата няма качеството на ценна книга, тя не може да легитимира получателя, посочен в нея да се разпорежда с товара. Обратното се приема в Решение № 327 от 28.03.2011 на РС – Русе по а.н.д. № 317182010г.

²⁵⁹ Първото е подписано през 1953 г. в Будапеща – Съглашение относно общите условия за превоз на стоки по р.Дунав, в сила от 1.1.1954 г., ревизирано в сила от 1.1.1956 г.нар. Братиславско съглашение, съответно изменено и допълнено през 1967 г. Братиславското споразумение губи сила с подписването на Споразумението между дунавските параходства относно общите условия за международен превоз на товари, подписано на 23.09.1989 г. в Шиофок, Унгария в сила от 1.1.1990г.

во, външно състояние на товара, опаковката и знаците. Щурманските разписки се издават най-късно до приемане на последната партида товар за товарене и подлежат на връщане на превозвача при издаването на коносамент. Въпреки че не се посочва изрично следва да се приеме, че при превоз по товарителница, се прилага същото правило.

Независимо че съдържат данни относно вид, количество и качество на товара, ордерът за натоварване и щурманските разписки нямат качеството на документи, които да посочват кое лице е легитимирано да получи товара.

В заключение, както коносаментът, така и товарителницата, определят кой може да бъде получател на товара, но първият документ има качество на ценна книга и може свободно да циркулира в оборота, докато за втория това е изключено.

За контакти:

Ас. Анна Николова, катедра „Частноправни науки“ при РУ „А. Кънчев“.